

Türkiye’de Kriz Dönemlerinde İşletmelerin Finansmanı Açısından Geleneksel ve İslami Bankaların Karşılaştırılması: Bir Uygulama Örneği

Dr. Ömer KALAV

Özet

Kriz dönemlerinde işletmelerin karşılaştığı en önemli sorun işletme açısından hayati öneme sahip olan finansman sorunudur. İşletmelerin finansmanında birinci önceliğe sahip olan bankalar ile olan ilişkiler kriz dönemlerinde ciddi anlamda etkilenmektedir. İşletmeler geleneksel bankaların yanı sıra islami bankacılık faaliyeti gösteren kuruluşlardan da artan oranda finansman sağlamaktadırlar. Araştırmamızda işletmelerin gerek geleneksel bankalar gerekse islami bankalar ile finansman sağlama anlamında kriz dönemlerinde anlamlı bir fark olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmamız kalitatif bir yöntem olan derinlemesine mülakat yöntemi ile yapılmıştır. Hazırlanan soru seti mülakat esnasında sorulmuş ve ses kayıtları alınmış, deşifre yapılmıştır. Araştırma sonucunda likidite konusundaki duyarlılıkları, finansmanın kullanılacağı yerin belirli olması, dolayısıyla asimetrik enformasyon olgusunun düşük düzeyde gerçekleşmesi, kriz dönemlerinde banka tarafından finansmanın geri çağırılmaması ve maliyet unsurlarında değişime olmamasına bağlı olarak kriz dönemlerinde islami bankalar ile çalışan işletmelerin geleneksel bankalar ile çalışan işletmelere göre krizi daha kolay atlattıkları gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler:

İslami Bankalar, Geleneksel Bankalar, Faizsiz Bankacılık, Reel Sektör İşletmeleri ve Kriz

A Comparison of Conventional and Islamic Banking During Times of Crises in Turkey in terms of the Finance of the Corporations : a Sample Study

Abstract

The most critical problem encountered by corporations during periods of crisis is the problem of finance. The relations with the banks which are of prime importance for the finance of the corporations are severely affected. Corporations also obtain finance from establishments performing islamic banking operations as well as conventional banks. In our study we aim to find out whether there is a significant difference between provision of finance from conventional and islamic banks during times of crisis. Our research has been carried out using in-depth interview method that is qualitative. The set of questions prepared have been used during the interview and voice recordings have been saved and deciphered. As a result of the research it has been observed that corporations working with islamic banks recovered from the crisis more easily when compared to corporations working with conventional banks due to their sensitivity in liquidity, the designated area where the finance is to be used, the realisation of asymmetrical information phenomenal at low level, banks not demanding payment during times of crisis and there being no change in cost factors.

Keywords:

Islamic Banks, Conventional Banks, Interest Free Banking, Non-Financial Sector Corporations and Crisis.

Giriş

İşletme açısından finansman hayati öneme sahiptir. Tüm faaliyetlerin sürdürülebilmesi için finansal akışın doğru zamanda ve yeterli miktarda olması gereklidir. İşletme ne kadar iyi ürün üretirse üretsin ne kadar doğru pazarlama stratejileri uygularsa uygulasin, nakit akımı ve finansmanı doğru yönetemiyorsa likidite krizinin ardından faaliyetlerini sonlandırmak zorunda kalacaktır. Ekonominin normal işlediği zamanlarda bile durum böyle iken, kriz dönemlerinde işletme finansmanının önemi kat kat artmaktadır. 1997-98 yıllarında yaşanan Asya krizi ile ilgili yapılan bir çalışmada; 5 Güneydoğu Asya ülkesinde faaliyet gösteren 1472 firmanın 644 tanesinin kriz döneminde finansal sıkıntıya düştüğü ve bunlardan %12,8’nin iflas için başvurduğu tespit edilmiştir (Classens ve Diğerleri,2003). İşletme açısından bu derece hayati öneme sahip finansmanın birincil kaynağı bankalardır. Bu anlamda işletmelerin kriz dönemlerinde krizden korunma ve varlığını sürdürebilmek anlamında bankalar ile ilişkileri son derece önemlidir. Bu çalışma ile; işletmeler banka finansmanı arasındaki problemler ve kriz dönemlerindeki davranışları arasındaki farklılıklar irdelenmektedir,

Bankalar en temel hali ile sermaye, para ve kredi üzerine her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel ve tüzel kişilerin, devletin ve işletmelerin bu alandaki her türlü ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışan iktisadi kuruluşlardır. Bununla birlikte farklı türlerde ve amaçları farklı olan bankalardan söz etmek mümkündür. İşletmeler ihtiyaçlarına göre bu bankalardan finansman sağlamaktadır. Özellikle geleneksel bankalar işletmelerin birincil finansman kaynağı halindedir. Öte yandan bütün dünyada ve ülkemizde son yıllarda yıldızı parlayan islami bankalar sektörde hızlı artan oranda pay almaya başlamış ve işletmelerin finansmanında alternatif bir kaynağa dönüşmüştür. Bu çalışmada işletmelerin bu iki farklı banka türü ile olan finansman ilişkileri ele alınmıştır. İşletmelerin özellikle kriz dönemlerinde bu bankalar ile kurdukları ilişki bu çalışmanın temel konusudur.

Bu çalışmanın amacı kriz sürecinde işletmelerin finansmanında geleneksel ve islami bankaların rollerini ortaya çıkarmak, bunun bir mukayesesini yapmak ve işletmelerin finansal ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları, bu tercihlerinin sebepleri bu çalışmanın konusu dâhilindedir. İşletmelerin bu farklı iki banka türü ile kurdukları ilişki bu çalışmamızın bir diğer konusudur.

Literatürde geleneksel ve islami bankalar ile ilgili yapılmış farklı türde ve çok sayıda araştırma bulunmak mümkündür. Ancak bu çalışmalar genellikle bu bankaların kendi iç işleyişleri, tarihsel gelişimleri ve piyasadaki rolleri ile ilgilidir. Bankaların işletmelerin finansmanında oynadıkları roller genellikle fazla işlenmemiş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda yapılan az sayıda çalışmada ise genellikle teknik ve sayısal veriler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda finansmanın doğrudan muhatabı olan işletmeler ile mukayeseli bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu anlamı ile bu çalışma bir ilk olma özelliği taşımakta ve bu da çalışmayı oldukça önemli bir hale getirmektedir.

Bu çalışmanın bir diğer önem kazandığı nokta çalışmanın krizler üzerine odaklanmasından kaynaklanmaktadır. İşletmelerin kriz yönetim mekanizmaları sıklıkla ele alınan bir konu olmakla birlikte, kriz dönemlerinde işletmelerin finansman tercihleri nispeten az işlenmiş bir alandır. İşletmelerin kriz dönemlerinde farklı banka türleri ile kurdukları finansman modellerinin mukayesesi ise henüz derinlikli olarak işlenmemiş bir alandır. Bu da çalışmanın gerekliliğini arttıran bir husustur.

2. Finansal Krizler ve Bu Konudaki

Yaklaşımlar

Ekonomik krizi en genel hali ile piyasadaki mallarda, hizmetlerde, üretim faktörlerinde ve fiyatlarında meydana gelen aşırı dalgalanma olarak ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda krizleri, reel sektör krizleri ve finansal krizler olmak üzere iki ayrı temel başlık altında değerlendirilmektedir (Kibritçi-oğlu, 2001). Her ne kadar iki kriz türünde reel sektör işletmelerini derinden etkilese de bu çalışmada ban-

kalari da birlikte etkileyen finansal krizler üzerinde durulmuştur. Genel olarak kabul gören anlayışa göre finansal krizler, para, bankacılık, dış borç ve sistemik olmak üzere dört grupta toplanmaktadır (Sachs, 1998). Para Krizleri Merkez Bankası döviz Rezervlerinin tükenmesi halinde ortaya çıkmaktadır. Bankacılık krizleri fiili veya potansiyel banka mevduat çekilmeleri; bankaların yükümlülüklerini ertelemeleri veya hükümetin büyük ölçekli finansal destekler sağlamak suretiyle bunu önlemeye zorlanmasının teşvik ettiği banka iflasları olduğunda ortaya çıkar, dış borç krizleri Bir ülkenin gerek kamu gerekse özel sektöre ait dış borçlarını ödeyememesi durumunda meydana gelen krizlerdir. Özellikle hükümetlerin dış borçların çevrilmesi ve yeni dış kredi bulma konusunda sıkıntı yaşamaları nedeniyle dış borcun yeni ödeme planlarına bağlanması veya yükümlülüklerin ertelenmesi şeklinde ortaya çıkarlar (Delice, 2003). Sistemik finansal krizlerin birkaç aşaması vardır. Bilançoların bozulması başlangıç aşamasıyken, ikinci aşamada bir para krizi vardır. Üçüncü aşama ise para krizi ile birlikte bilançolarındaki bozulmanın artmasıdır. Bu aşamada spekülasyon hareketlerin de artması ile sistem ciddi bir krize doğru sürüklenir. Ortada baş edilmesi gereken birden fazla türde kriz vardır. Artık ekonomiyi alt üst edecek düzeyde yıkıcı olan birbirinin ardına gelen krizlerle karşı karşıya kalınır (Mishkin, 2001).

Finansal krizlerin daha iyi anlaşılması için, ekonomik ve finansal dengesizlik ile ilgili temel yaklaşımlardan ve teorilerden yola çıkmak iyi bir başlangıç olacaktır. Aşağıda bu yaklaşımlar üzerinde durulmuştur.

Klasik Yaklaşımda Krizlerin temel nedeni hükümetlerin ekonomiye müdahalesi olarak görülmekte, sisteme müdahale edilmedikçe sistemin dengede olacağı öne sürülmektedir. Neo Klasikler ise müdahalenin kapsamını genişleterek ücret politikaları sendikalar gibi kurumların müdahalesini de değerlendirmeye katmışlardır. Krizlerin dengeyi koruyucu faktörler olduğu söylenmektedir (Yılmaz vd.2005).

Keynes ise ekonominin içsel olarak stabil olmadığını şok ve krizlere açık olduğunu ifade eder. Keynes'e

göre spekülasyondan kaynaklanan dengesizliklerin yanı sıra insan doğasından gelen dengesizliklerde krizin kaynakları arasındadır ve bunun çözümü devlet müdahalesi ve stabilizasyon politikaları ile mümkündür (Keynes 1936).

Minsky yaklaşımında ise kapitalist sistem dışsal şoklar olmadan da içsel sebeplere bağlı olarak iktisadi dalgalanmalar yaratabilir bunu etkileyen faktör kapitalist sistemin içsel dinamiğidir ve müdahale ve düzenlemeler ile bir bant aralığında seyredebilir (Minsky,1982).

Hayek yaklaşımında ekonomik büyüme ancak tasarruf artışı sağlandığı takdirde sürdürülebilir. Aksi takdirde kredi genişlemesi sonucu meydana gelen büyüme sürdürülebilir değildir. Merkez bankaları suni faiz dalgalanmaları ile ekonomiye müdahale ederse ekonomi krize girer kısaca krizlerden Merkez Bankaları sorumlu tutulmaktadır (Snowdon ve Vane, 2005).

Son olarak Akerlof ve Schiller Keynes'in "*Hayvansal Güdüler*" kavramını kullanarak krizlerin açıklanmasında, politika üretme süreçlerinde bu kavramlardan yararlanılmasını savunurlar. Keynes'in tanımını şu şekilde açıklarlar: "*Hayvansal güdüler, ekonomideki hareketli ve değişken bir unsuru ifade etmektedir. Bizim muğlaklık veya belirsizlikle olan tuhaf ilişkimizi ifade etmektedir. Bazen onun yüzünden paralize oluruz. Fakat bazen de bizi tazeler ve enerji kazandırır, korku ve kararsızlıklarımızı yenmemizi sağlar*" (Akerlof ve Schiller, 2009). Yazarlara göre insanlar kararsız oldukları zaman, kararlar ancak hayvansal güdülere dayanılarak verilir. Çoğu zaman da bu kararlar ekonomi teorisinin dikte ettiği üzere rasyonel olmayabilirler. Akerlof ve Schiller (2009) göre ekonomik krizler çoğunlukla değişen güven, kıskırtma, gıpta, alınma, hınc ve illüzyon gibi hayvansal dürtülerden kaynaklanan belirsizliklerden çıkmaktadır.

Her ne surette açıklanırsa açıklansın kapitalist sistemin gelişim sürecinde 1929 yılından başlamak üzere çok sayıda kriz ile karşılaşmış olup, 1990'lı yıllardan itibaren bu kriz sayısı ve frekansı artış göstermiştir. Her kriz döneminde muhtelif sayıda işletme zarar görmüş, küçülmüş veya iflas etmiştir. 1997-98 yıllarında yaşanan Asya krizi ile ilgili yapılan bir ça-

ışmada; 5 Güneydoğu Asya ülkesinde faaliyet gösteren 1472 firmanın 644 tanesinin kriz döneminde finansal sıkıntıya düştüğü ve bunlardan %12,8 inin iflas için başvurduğu tespit edilmiştir (Classens ve Diğerleri,2003).

3. Kriz Döneminde Bankalarla İlişkiler

İşletmelerin yabancı kaynak ihtiyacını karşılamada en önemli kaynak finansal araçlar ve özellikle bankalardır (Mishkin, 2007). Kriz dönemlerinde işletmelerin kısa vadeli borçlarının ve finansal borçlarının pasif toplamı içerisinde arttığı ve işletmelerin zarar ettiği Kula ve Özdemir’in 2009 yılında yapmış olduğu bir araştırmada tespit edilmiştir. Bu anlamda kriz dönemlerinde işletmelerin bankalar ile olan ilişkisi işletmenin hayatiyeti anlamında son derece önemli bir hal almaktadır. Dell’Aricca, Enrica, Detragiache ve Rajan (2004) bankacılık sektörü krizlerinin reel sektör büyüme oranları üzerinde etkili olduğuna değinmiştir. Özellikle dışarıdan finansmana bağımlı sektörler krizden en çok etkilenenlerdir. Ekonominin maruz kaldığı ters şoklar, ülkelerin ekonomik performanslarını azaltırken, bankacılık sektörünü de zayıflatacak, bu da bankaların kredi olanaklarını kismelerine sebep olacaktır. Dolayısıyla, daralmaya başlayan konjonktür, aniden uçuruma sürüklenebilecek; özellikle yabancı finansman olanağı az olan gelişmekte olan ülkeler, bu tür bir gelişmeden en çok zarar görenler olacaktır.

İşletmelerin kriz dönemlerinde Geleneksel Bankalar ile ilişkileri bir çok araştırmada irdelenmiş ve yukarıda belirtilen sonuçlara benzer sonuçlar ile karşılaşılmıştır. Bununla birlikte finansal aracı olarak ekonomide giderek artan oranda yer alan İslami Bankaların kriz dönemlerinde reel sektörle aralarındaki ilişkileri irdeleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durumun nedeni olarak; İslami Bankacılığın aldığı pay hızla artış göstermesine rağmen finansal sektör içerisinde yeterli büyüklüğe ulaşmaması düşünülmektedir.

Kısaca finansal araçlar olarak ekonomide yer alan bu iki banka türü arasındaki farklılıklara değinmekte yarar bulunmaktadır. Geleneksel Bankalar ve İslami Bankalar arasındaki en temel fark şüphesiz İslami bankaların faiz ile ilgili hiçbir işlem yapmamalarıdır.

Geleneksel ve İslami bankaların farkları kısaca;

Mevduat Açısından;

Geleneksel Bankalar müşterilerinin kendilerine getirdiği mevduat karşılığında süreye bağlı olarak daha önceden belirlenmiş bir oranda faiz verirler. İslami Bankacılıkta ise mevduatın karşılığında bir bedel ödenmesi taahhüt edilmez. Fonların ticari işlemlerde kullanılması sonucu oluşacak karın mevduata düşen payı hesaplanarak dönem sonunda ödenir.

Kredi Açısından;

Geleneksel bankalar müşterilerine nakit olarak kredi verirler ve belirlenmiş oranda faizi dönem sonunda tahsil ederler. İslami Bankalar ticarete aracılık ederler İslami usullere göre belirlenen alım satım işlemlerine aracılık eder ve sonuçta elde edilen kar paylaşılır. Mal alım satımı, ortaklık, emek sermaye ortaklığı ve kiralama işlemleri ile finansman sağlarlar.

Bunlar en temel farklılıklardır ve her iki bankanın da kendi işleyiş biçimleri ile işletmeleri finanse etmeleri söz konusudur. Araştırmada farklı metod uygulayan bu iki banka türünün kriz dönemlerinde işletme finansmanındaki rolleri karşılaştırılmıştır.

Araştırmada karşılaşılan en büyük sorun İslami Bankaların (Türkiye’deki karşılığı Katılım Bankalarıdır.) Türkiye’de yeterli finansal büyüklüğe ulaşmaması nedeniyle sayısal veri konusundaki sıkıntılar olmuştur. Bu duruma bağlı olarak çalışmanın Kalitatif Yöntemle yapılması uygun bulunmuştur. Her iki banka türü ile çalışan 18 işletme ile görüşülmüştür. Bu işletmelerden 6 tanesi sadece geleneksel bankalar ile çalışan, 6 tanesi sadece İslami bankalarla çalışan ve diğer 6 tanesi ise hem geleneksel hem İslami bankalar ile finans sağlama anlamında çalışan aynı özellikteki firmalar seçilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile derinlemesine mülakat yapılmış ve görüşmeler muhatapların izni dahilinde kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerde araştırma etiğine uygun olarak nötr davranılmış ve çok gerekmedikçe anlatımlara müdahale edilmemiştir. Kayıtların deşifre edilmesinin ardından karşılaştırma yapılmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak yapılan değerlendirmeler kapsamında islami bankalar ile çalışan işletmelerin kriz dönemlerini geleneksel bankalara göre daha kolay atlattıkları gözlenmiştir. Bunun en belirgin sebepleri. İslami bankalar ile çalışan işletmelerin likidite konusundaki duyarlılıkları, kriz dönemlerinde geleneksel bankaların risk endişesi ile kredileri geri çağırmaları ve faiz oranlarında artış yapmaları, geleneksel bankalardaki asimetrik enformasyonun islami bankalara göre daha fazla olması olarak sıralanabilmektedir.

Metodoloji

Bu bölümde yapmış olduğumuz uygulama tüm detayları ve metodolojisi tartışılmakta, kısıtlar ve öneriler ile araştırmamızın sonucu irdelenmektedir.

Uygulama Metodu

Bu çalışma mukayeseli niteliksel bir çalışmadır. Çalışma kapsamında Türkiye'deki islami bankaların işletme finansmanına destek sağlayan birimlerin üst düzey yöneticileri ile yapılan alan çalışmasıyla sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak Türkiye'deki islami bankaların sayı olarak 4 ile sınırlı olması nedeni ile;

- Toplam 18 adet işletme ile birebir görüşmeler yapılmıştır.
- Görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.
- Görüşmelerin ses kaydı yapılarak daha sonra analizler gerçekleştirilmiştir.
- Çalışmada işletmeler üçe ayrılmıştır. Geleneksel banka ile çalışan işletmeler (6 adet), islami banka ile çalışan işletmeler (6 adet) ve hem geleneksel hem de islami banka ile çalışan işletmeler.
- Bu ayırmada işletmelerin bankalardan finansman kullanması esas alınmıştır. Cari ve diğer bankacılık hizmetleri anlamında yapılmakta olan çalışmalar dikkate alınmamıştır.
- Yapılan bütün görüşmelerde aynı sorular sorulmuş ve bu sayede mukayese yapılmasına olanak tanınmıştır.
- İşletmelerin mümkün olduğu kadar birbirine yakın ölçekte olmasına ve görüşülen işletme temsilci-

lerinin benzer demografik özelliklere sahip olmasına dikkat edilmiştir.

Hipotezler:

H1- Kriz dönemlerinde islami bankaların reel sektör işletmeleri ile ilişkileri, geleneksel bankalardan farklı değildir.

H2- İslami Bankalar ile çalışan reel sektör işletmelerinin krizden etkilenme ile ilgili değerlendirmeleri ve geleneksel bankalar ile çalışan işletmelerin krizden etkilenme değerlendirmeleri arasında fark yoktur.

H3- İslami Bankalar ile çalışan reel sektör işletmelerinin kriz döneminde faiz baskısı altında hissetmesi ve geleneksel bankalar ile çalışan işletmelerin kriz döneminde faiz baskısı altında hissetmesi arasında fark yoktur.

H4- İslami Bankalar ile çalışan reel sektör işletmelerinin kriz döneminde yeterli kaynağa ulaşabilme algısı ve geleneksel bankalar ile çalışan işletmelerin kriz döneminde yeterli kaynağa ulaşabilme algısı arasında fark yoktur.

Veri Kaynakları

Veri kaynağı olarak aşağıda görülen açık uçlu görüşme formu kullanılmıştır. Birebir görüşme formu, üç bölümden oluşturulmuştur.

Birinci Bölümde; işletmenin daha çok finansman yöntemi işletmenin finansman yöntemlerine bakış açısı ve işletmenin içsel dinamiklerinin finansmandan nasıl etkilendiği konularına odaklanılmıştır. Bu yolla tüm işletmelerin finansman ile ilgili düşünceleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

İkinci Bölümde; işletmelerin bankalar ile olan ilişkileri ele alınmıştır. Bankalar ile olan çalışmaların işletmenin faaliyetlerine etkileri çalışma kolaylıkları beklentileri karşılama ve geleceğe dönük planlamalar ile ilgili verim alınıp alınmadığı irdelenmiştir.

Son bölümde ise araştırmamızın temel sorusu olan; işletmelerin kriz dönemindeki bankalar ile olan ilişkilerinin irdelenmesinin yanısıra islami ve geleneksel bankalara karşı anlamlı bir bakış açısı farkı olup olmadığı irdelenmiştir. Ayrıca bu bölümde işletme-

lerin kriz dönemindeki faaliyetleri ile ilgili değerlendirmeye yapılmıştır.

Araştırmanın Temel Soruları;

İşletme İle İlgili Sorular

1. İşletme olarak finansal ihtiyaçlarınızı nasıl karşılıyorsunuz?
2. Finansman kaynaklarını tercih sebebiniz nedir?
3. Finansman maliyetlerinin işletmenizi nasıl etkilediği hakkında bilgi veriniz?
4. Bankalar dışında alternatif finansal kaynaklar ile Bankalar yoluyla sağlanan kaynakları işletmeniz açısından karşılaştırabilir misiniz?
5. Yabancı kaynak kullanımında bankalardan faydalananıyor musunuz?
6. Çalıştığınız banka sayısı kaçtır? Kriz dönemlerinde bu sayı değişiyor mu?

İşletmenin Finansal İhtiyaçlarına Yönelik Olarak Banka Faaliyetlerini Değerlendirmesine İlişkin Sorular

1. Bankanızın kredi veya fon tahsis sürecini ve işletme maliyetlerine yansımaya şeklini değerlendirir misiniz?
2. Bankanızın kredi uygulamaları geleceğe dönük olarak planlama yapmanıza elverişli mi?
3. Bankanızdan kullandığınız kaynakları ihtiyaç halinde farklı kullanımlara kanalize edebiliyor musunuz?
4. Bankanızın kredi faizleri veya fon kullandırılan kar payı oranları ile ilgili sürpriz uygulamaları var mı? Bu işletmenizin finansal durumuna nasıl etki ediyor?
5. İşletmenizin atıl fonlarının değerlendirilmesi açısından bankanız beklentilerinizi karşılıyor mu?

İşletmenin Kriz Dönemlerine İlişkin Sorular

1. İşletmenizin kriz dönemlerinde, kriz yönetme mekanizması ve işleyişi hakkında bilgi verebilir misiniz?
2. Kriz dönemlerinde finansal yönetimde ne tür değişiklikler yapıyorsunuz?

3. İşletmenizin kriz döneminde finansal kuruluşlarla ilişkisi nasıl etkilenmektedir, nedenleri ile değerlendirir misiniz?

4. İşletmenizin kriz döneminde karar alma ve bu kararları uygulama yönünde karşılaştığı sorunlar nelerdir?

5. Finansman kaynaklarınız açısından kriz döneminde işletme maliyetleri nasıl etkilenmektedir? Bunun satışlara etkisi nasıl olmuştur?

6. Bilanço büyüklükleri kriz döneminde nasıl etkilenmiştir?

7. Kriz dönemlerinde likidite ihtiyacınızı karşılamada bankanızın fonksiyonu nedir?

Değişkenler

Bu çalışmanın üç temel değişkeni vardır.

- İşletme: Kar amacı güderek, mal ve hizmetlerin üretimlerini gerçekleştiren, bunları yöneten, dağıtan ve pazarlayan kurumlar.

- Banka: Banka, sermaye, para ve kredi üzerine her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel ve tüzel kişilerin, devletin ve işletmelerin bu alandaki her türlü ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışan iktisadi kuruluşlardır. Bu çalışmada iki türlü bankaya bakılmıştır. Bunlar islami ve geleneksel bankalardır. İslami bankasından İslami esaslara göre işleyen ve faizsiz bankacılık yapan kurumlar anlaşılmalıdır. Geleneksel banka ise geleneksel bankacılık modelini temsil etmektedir.

- Kriz: Kriz bu çalışmada finansal kriz olarak anlaşılmalıdır.

Veri Analiz ve Süreç

Özellikle finansal kriz döneminde reel sektör işletmelerinin bankalar ile çalışmasını inceleyerek islami bankalar ve geleneksel bankaların kriz dönemlerinde reel sektöre finansman desteğinin arasındaki fark ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Gerek islami bankaların sektördeki payının düşük olması gerekse Bankacılık Kanunu yer alan bankacılık sırlarına ilişkin katı düzenlemeler nedeniyle işletme seçiminde oldukça hassas davranılmıştır.

Öncelikle bir islami banka ile görüşerek aşağıdaki kriterlere bağlı olarak işletmelerin kategorize edilmesi sağlanmış ve toplam 12 işletme için islami bankadan destek alınmıştır.

Kriterler

1. İşletmelerden 6 tanesinin kredi anlamında sadece islami bankalar ile kredi kullanımı konusunda çalışıyor olması diğer 6 tanesinin ise hem islami hem geleneksel banka ile kredi kullanımı konusunda çalışıyor olması.
2. İşletmelerin yıllık cirosunun 50 Milyon TL'den büyük olması.
3. Görüşme yapılacak kişilerin işletmenin finans bölümüyle doğrudan ilişkili olması tercih edilmiştir.
4. Görüşme yapılacak kişilerin tecrübeli olması özellikle mevcut işletmede olmasa dahi ülkede kriz dönemlerinde çalışmış olmalarına dikkat edilmiştir.
5. İstanbul'da faaliyet gösteren işletmeler seçilmiştir.
6. Birden fazla sektörde faaliyet gösteren işletmelerin finansal anlamda en aktif oldukları sektör tercih edilmiştir.

Bir geleneksel Bankadan Benzer kriterler doğrultusunda 6 işletme ile ilgili olarak destek alınmıştır.

İşletmelere araştırma ile ilgili ön bilgi verilmiş ve randevu alınmıştır. Mülakatlara başlamadan önce detaylı bilgi verilmiş ve kendilerinin izni alınarak mülakatların ses kaydı yapılmıştır.

Mülakat esnasında soru setinin doğru olarak anlaşılması için sorular amaca uygun olarak detaylı şekilde açıklanmış, ayrıca işletme yetkililerinin soru seti dışında genel olarak değerlendirmeleri de alınmıştır. Görüşmeye banka yetkilileri de iştirak etmiştir ve bankanın konulara ilişkin yaklaşımlarını da paylaşılmıştır. Bu yolla işletmenin bankalara ilişkin verdiği bilgilerin doğruluğu da teyit edilmiştir.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra ses kayıtları deşifre edilerek yazılı ortama alınmıştır. İşletmelerin mülakatları yukarıda belirtilen gruplar halinde ayrılmış, konular tek tek analiz edilerek özellikle ortak vurgular değerlendirilmiştir. Analizlerde kişisel görüşlere de yer verilmekle birlikte daha çok

gerçekleşen işlemler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde araştırma bulguları sunulmaktadır. Araştırma bulgularının sunulmasında izlenen yöntem işletme türlerine göre düzenlenmiştir. Bu bağlamda öncelikle geleneksel bankalar ile çalışan işletmelere yönelik bulgular sunulmuş daha sonra islami bankaları ile çalışan işletmelere yönelik bulgular sunulmuştur. Son olarak her iki banka türü ile çalışan işletmeler ele alınmıştır. Bu bulgular ile ilgili tartışmalar, yorumlar, çıkarsamalar ve kıyaslamalar daha sonraki bölümde ele alınmıştır.

Geleneksel Banka ile Çalışan İşletmeler

Bu çalışma kapsamında geleneksel banka ile çalışan 6 firma ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kuruluşlar şunlardır: Depar Deri, Koska, Nihat Uyar, Promat, Sunny-Atmaca ve Topkapı İplik. Bulgular araştırma soruları ile bağlantılı olarak sunulmuştur.

- İşletmeler finansal ihtiyaçlarını nasıl karşılamaktadır?

Görüşme yapılan 6 işletmede finansman ihtiyaçlarının karşılanmasında banka kredisi kullandıklarını belirtmişlerdir. Bunun ile birlikte bazı işletmeler yabancı fonlar, leasing, ve dövizde dayalı ihracat kredileri gibi diğer finansman kaynaklarını da kullanmaktadır. İşletmeler genellikle 5-6 banka ile aynı anda çalışmaktadır. Bu durumun kendileri için özellikle fiyatı belirleme anlamında avantaj oluşturduğunu düşünmektedir. İşletmeler genellikle kredilerini kullanırken kısa vadeli kredileri tercih etmektedir. Bir işletme aç-kapa rotatif kredi kullandığını belirtmiştir. Böylelikle işletme fazla para geldiğinde kullandığı krediyi hemen kapatabilmektedir.

- Finansman tercihlerinin sebepleri nelerdir?

Geleneksel bankalar ile çalışan işletmelerin hepsi finansman kaynaklarının belirlenmesinde temel etkenin finansmanın maliyeti olduğunu belirtmişlerdir. Bunun ile birlikte bazı işletmeler finansmanın vadesini de göz önünde bulundurmaktadır.

- Bankalardan sağlanan finansmanın maliyete etkileri nelerdir?

Bankalardan sağlanan finansmanın işletmelere getirdiği maliyet son ürün üzerinden %2 ile %6 arasında değişmektedir. Yani son ürüne işletmeler %2-6 arasında fiyat farkı yansıtmaktadır. Bazı işletmelerde finansman maliyeti ürünlerin pazardaki konumuna bağlı olarak ürün maliyetine ilave edilmekte ve firma karından feragat etmektedir.

- Bankalar işletmelerin genel olarak beklentilerini karşılamaktadır.

İşletmelerin bankalardan uzun vadeli bir beklentilerinin olmadığı görülmektedir. Türkiye’nin kırılgan finansal yapısını ve kısa vadeli cari yapısının da etkisi ile işletmeler uzun dönemli beklentilerden uzak durmaktadırlar. Bankaların da uzun vadeli beklentileri karşılamaktan imtina ettikleri belirtilmiştir. Bir firma yetkilisi şunları söylemiştir:

“Yani geleceğe dönük planlama yapamıyoruz; çünkü uzun vade ve orta vade ne olacağı belli değil. Onun için günlük en fazla 3-5 aylık planlama yapıyoruz.”

Uzun vadeli beklentiler dışında işletmeler, bankaların diğer beklentilerini karşıladıklarını belirtmişlerdir. İşletmeler uzun dönemli beklentilerini, planlamalarını ve finansmanlarını kendi öz kaynakları ile karşılama yoluna gitmektedirler.

- Bankalardan kullanılmış olan kaynaklar ihtiyaç halinde farklı kullanımlara yönlendirilebiliyor.

Bu grupta yer alan işletmeler genel olarak bankalardan nakit kaynak kullanmakta ve zaman zaman kullanmış oldukları bu kaynakları kullanım amacı dışına kanalize edebilmektedir. Örneğin mal alımı için alınan bir kredi işletme sermayesi ihtiyacı için kullanılabilir.

- İşletmelerin kriz yönetme mekanizmaları nelerdir?

Görüşme yapılan işletmeler genellikle kendilerinin krize hazır olduklarını düşünmektedirler. Bir firma yetkilisi konu ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Türkiye her an krize açık olduğu için bizim her hafta yaptığımız toplantı bir nevi kriz toplantısı oluyor. Mesela şu anda düşüneneğimiz onu belki yeni yıla geçişte yapacağız önümüzde kriz algısı düşünülüyor. Bunun için diyoruz ki kısa vadeli borçlarımızı, uzun vadeye çevirelim atıyorum ne kadar şuan kısa vadeli borçlarımız

20.000 lira, 20 bin liranın 10 bin lirasını uzun vadeye çevirelim yarın bir gün faizler artarsa uzun vadeye çevirdiğimiz faiz etkilenmez gibi. Yani tabii bu biraz daha konuşarak tartışarak işte aksi ve menfi fikirlerin hepsi konuşarak hep beraber karar veriyoruz”.

Bazı işletmeler finansal anlamda bir kısım kredilerin vadesini uzatma yoluna giderken, bazı işletmelerde kredi kullanmaktan imtina etmektedirler. Bir işletme riski tabana yayarak krizlerle mücadele ettiğini belirtmiştir. Bazı işletmeler ise kendi öz sermaye güçlerinin yüksek olduğunu ve kriz anında bu kaynaktan yararlandıklarını belirtmiştir. Ancak alın yazında belirtilen metodolojik bir kriz yönetim mekanizması hiç bir firmada görülmemiştir.

- Kriz dönemlerinin işletmeler ve bankalar arasındaki ilişkiye etkileri nelerdir?

Kuşkusuz kriz dönemlerinde bankalar ve işletmeler arasında ki ikili ilişkiler olumsuz etkilenmektedir. Bir firma yetkilisi bunu nükteli bir dil ile ifade etmiştir.

“Tabii biz uzun senelerdir çalıştığımız için kredi olarak bankaların kriz döneminde kimseyi tanımadıkları gerçek. zengin adamı iflas ettiğinde önce eşi terk edermiş bu böyledir. Bankalarda böyle. Onun için bankaları biz iyi gün dostu olarak görüyoruz.”

İşletmelerin bankaları ile olan ilişkilerinde en fazla rastlanan sorun karşılıklı güvensizlik olarak ortaya çıkmıştır. Görüşülen 6 işletme de kriz dönemlerinde geri çağırma yada faiz artırımı ile karşılaşmalarını belirtmiştir. Bu anlamda işletmeler sıkıntılar ile karşılaşmıştır. Bunların yanında işletmelerin hemen hepsi kriz döneminde kendilerine sıkıntı yaşatan bankalar ile daha sonra çalışmayı bırakmışlardır.

“Kriz döneminde yolda bırakanlara şu dönemlerde çalışmıyoruz”.

Bu ifade görüşmelerde sıklıkla dile getirilmiştir. Ancak şunu belirtmekte fayda vardır. İşletmeler bu tip sıkıntıları genellikle küçük ve orta ölçekli bankalar ile yaşamaktadırlar. Büyük bankalar ve devlet bankaları ile bu tarz sorunların çok az yaşandığı ya da hiç yaşanmadığı ifade edilmiştir.

- Kriz dönemlerinde finansman ihtiyacının karşılanmasında bankaların rolü nelerdir?

İşletmeler kriz dönemlerinde finansal sıkıntıların yaşandığını ve bunu aşmak için son çare olarak bankalara başvurduklarını belirtmişlerdir. Yaşanan krizlerde işletmeler bankalardan kredi alabildiklerini ancak faizlerin ve maliyetin arttığını belirtmişlerdir. Bunun yanında işletmeler kriz dönemlerinde küçük bankalardan uzak durmakta daha çok büyük bankalara ve devlet bankalarına yönelmektedirler. İşletmeler bu bankalardan isterlerse kredi alabildiklerini ancak maliyetin yüksek olması sebebi ile uzak durmakta ve son çare olarak bu kredilere başvurmaktalardır.

İslami Banka ile Çalışan İşletmeler

Bu çalışma kapsamında islami banka ile çalışan 6 firma ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kuruluşlar şunlardır: Emin Evim, Küçükler Holding, Reis Makina, Sentim İletişim, Timon Grup ve Yapkim Yavuzlar. Bulgular araştırma soruları ile bağlantılı olarak sunulmuştur.

- İşletmeler finansal ihtiyaçlarını nasıl karşılamaktadır?

Öncelikle burada sözü edilen işletmeler geleneksel bankalar ile de iş yapmaktadır. Ancak bu işler genellikle ödemeler ile ilgili olmaktadır. Geleneksel bankalardan herhangi bir şekilde kredi kullanmayı tercih etmemektedirler. İşletmeler genellikle finansman ihtiyaçlarını öz kaynak ve murabaha yolu ile karşılamaktadır. Bunun yanında, yurt dışından sağlanan faizsiz finans kaynakları ve akreditifler de kullanılmaktadır. Kullanılan murabaha maliyetleri yüksek olduğundan işletmeler daha çok kendi öz kaynaklarından yararlandıklarını belirtmişlerdir. İşletmeler 2-6 arasında farklı banka ile çalışabilmektedirler.

- Finansman tercihlerinin sebepleri nelerdir?

İşletmelerin hepsi finansman ihtiyacının karşılanmasında öncelikli kriterlerinin helal-haram ile ilgili olduklarını belirtmişlerdir. İşletmelerin hepsi islami bankayı inancaşal sebeplerden dolayı kullandıklarını belirtmişlerdir.

- Bankalardan sağlanan finansmanın maliyete etkileri nelerdir?

Uzun vadeli fon tahsisinde maliyetlerin arttığı ifade edilmiştir. İşletmeler genel olarak kredi veya fon tahsis sürecinin işletme maliyetlerine yansımalarının olmadığını belirtmişlerdir. Mevcut fiyatlarda bir değişiklik olmadığı fakat piyasa şartlarına göre güncel fiyatlarda değişim yaşandığı ifade edilmiştir. Fon maliyet sürecinin firmanın maliyetlerini derinden etkilemediği belirtilmiştir.

- Bankalar işletmelerin genel beklentilerini karşılamaktadır?

İslami bankalarda kısa vadeli fon tahsis sürecinde genel olarak bir sıkıntı yaşanmadığı fakat uzun vadeli fon tahsis sürecinde sıkıntılar çıkabildiği firmalar tarafından görüşmelerde dile getirilmiştir. Özellikle kriz dönemlerinde döviz temini konusunda eksiklikler olduğunu belirtmişlerdir. Bazı firmalar geleceğe dönük planlamalarında islami bankalarda gerekli desteği almadıklarını belirtmişlerdir. Bazı firmalar ise bunun tam tersini ifade etmişlerdir. İşletmeler genel anlamda islami bankalardan memnun olduklarını ve beklentilerin genel anlamda karşıladıklarını ifade etmişlerdir.

İslami bankalarda kullanılan kaynakların başka alanlara kanalize edilmesi mümkün değildir. Zira mal alımı finanse edilmektedir.

- İşletmelerin kriz yönetme mekanizmaları nelerdir?

Görüşme yapılan işletmelerin hepsi belli bir kriz yönetim mekanizmalarının olduklarını belirttiler. Buna göre işletmeler duruma göre farkı yaklaşımlar benimsemektedir. Örneğin bir firma krizlere karşı acil durumlarda satılabilecek altın gibi menkullerin islami bankalarda tutulduğunu ifade etmiştir. Karar alma herhangi bir sorun yaşamadıklarını söyleyen firmalar, kriz durumlarında likidite de kaldığını ve yatırımlardan uzak durulduğunu belirtmişlerdir. Stok eritmesi kriz anında başvuru bir başka mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka işletme ise limit risk programı uyguladığını ve kriz öncesinde bankalarla görüşülüp tedbir alındığını ifade etmiştir. Kriz durumlarında gayri nakdi krediler yolu ile mal alımı da yapılmaktadır. Son olarak kriz ile baş etmede şirketler uzun vadeli borçlanma yolunu da tercih etmektedirler.

- Kriz dönemlerinin işletmeler ve bankalar arasındaki ilişkiye etkileri nelerdir?

İşletmeler genellikle bankalar ile olan ilişkilerinde bir değişiklik olmadığını belirtmişlerdir. İslami bankaların kriz sürecinde daha ürkek davrandığını ifade eden kimi işletmeler ipotek yoluna gidildiğini ifade etmişlerdir. İki işletme ise kriz döneminde islami bankalar ile olan ilişkilerde bir değişim yaşanmazken, geleneksel bankalar ile olan ilişkilerde değişiklikler olduğunu ifade etmişlerdir.

Geçmişten geleneksel banka tecrübesi de olan bir işletme kriz dönemi ile ilgili olarak islami bankalar ile çalışması ile ilgili olarak şu ifadeyi kullanmıştır.

“- Şu kanaate vardık islami bankalar ile çalışmakla ne kadar doğru bir hareket yaptığımızı anladık.-”

“İslami bankalar firmaların çok içindeler bankalar öyle değil daha çok para ilişkisi içindeler, islami bankalar mal hareketini de görüyorlar.”

Bir diğer işletmede;

“İslami bankaların avantajını kriz dönemlerinde görüyoruz biraz öncede bahsettim Krizde şemsiyeyi çok sonra kapatıyorlar. Çünkü biz burada 2008’de gördük yaşadım kredisini geri çağırın rotatifini geri çağırın mesela bir banka Uşak vilayetine bir girdi tarumar etti çıktı. Uşak diye bir şey kalmadı. Uşak biliyorsunuz dericiliğin tekstilin Avrupa’ya ihracatını yapıyor. Uşak Denizli diye bir şey kalmadı.”

- Kriz dönemlerinde finansman ihtiyacının karşılanmasında bankaların rolü nelerdir?

İşletmeler kriz dönemlerinde ciddi sıkıntılar yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Likidite ihtiyaçlarını kendi öz kaynaklarından karşıladıklarını belirtmişlerdir. Bunların yanında kriz dönemlerinde oluşan likidite ihtiyacı için vadesi geçmiş alacakların tahsili ve satışı yapılan ürünlerde indirim yapmak ve ürünleri nakite çevirmek suretiyle likidite ihtiyacı karşılanıyor. İşletmeler kriz dönemlerinde bankalardan kredi yolu ile finansman sağlama yoluna gitmediklerini ifade etmişlerdir.

Hem geleneksel Banka Hem de İslami Banka İle Çalışan İşletmeler;

Bu çalışma kapsamında hem geleneksel banka hem de islami banka ile çalışan 6 firma ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kuruluşlar şunlardır: Ergonomi İnşaat, Koyuncu, Penta Holding, Sur Yapı, Tever Metal ve UB Holding. Bulgular araştırma sonuçları ile bağlantılı olarak sunulmuştur.

- İşletmeler finansal ihtiyaçlarını nasıl karşılamaktadır?

Her iki banka türü ile çalışan firmalar genellikle kaynak temini konusunda her iki banka türü ile de çalışmaktadırlar. Finansman ihtiyaçları genellikle banka kredisi, murabaha, öz kaynak ve vadeli alımlar yolu ile karşılanmaktadır. Bir işletme bilançonun daha kuvvetli görünmesi için banka kredisi yerine faktoring kullandıklarını belirtmiştir. Firmalar ihtiyaç duyulması halinde yurt dışından da kaynaklar yarattıklarını belirtmişlerdir. Çalışılan banka sayısı 6 ile 12 arasında değişmektedir.

- Finansman tercihlerinin sebepleri nelerdir?

Sadece islami banka ile çalışan firmaların aksine bu firmalar finansman tercihlerini finansmanın maliyetine göre yapmaktadırlar. Maliyet ve vade tercihi etkileyen en önemli sebep olarak ortaya çıkmıştır. Bir işletme ayrıca enstrüman türünün de önemli olduğunu ve bazen poliçe tercih edebildiklerini ifade etmiştir.

- Bankalardan sağlanan finansmanın maliyete etkileri nelerdir?

Belirli bir oran vermektan kaçınan işletmeler bankalardan sağlanan finansmanın maliyete etkisinin makul ölçülerde olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında bir firma maliyetin firmaya direk etki ettiğini ifade etmiştir. Bir başka firma ise maliyetin karlılığı önemli derecede etkilediğini belirtmiştir.

- Bankalar işletmelerin genel beklentilerini karşılamaktadır?

Firmalar genellikle bankalardan memnun olduklarını ve bankaların beklentilerini karşıladıklarını ifade etmişlerdir. Her iki banka türü ile de geleceğe dönük planlama yapabildiklerini ifade eden firmalar,

atıl fonların değerlendirilmesinde genellikle islami bankaları tercih etmektedirler. Oranların yakın olduğu durumlarda firmalar ihtiyaçlarını islami bankalardan karşılamaktadırlar.

- İşletmelerin kriz yönetme mekanizmaları nelerdir?

Görüşme yapılan işletmelerden bir tanesi hariç geri kalanlar bir kriz mekanizmasına sahip olduklarını belirtmişlerdir. Kriz dönemlerinde karar almada sıkıntı yaşamayan firmalar, finansal yönetimde bir değişikliğe gitmiyorlar. Genellikle işletmeler stok eritme, kısa vadeli satış, kredi kullanımında kısıtlama, alımlarda kısıtlama ve tahsilatlar yapılması gibi farklı yollar izlemektedir.

- Kriz dönemlerinin işletmeler ve bankalar arasındaki ilişkiye etkileri nelerdir?

Kriz döneminde finansal kuruluşlarla olan ilişkilerde genellikle bir değişiklik olmuyor. Bir işletme geleneksel bankalarda limitlerde düşüşler yaşandığını ancak islami bankalarda bir sorun yaşanmadığını ifade etmiştir.

- Kriz dönemlerinde finansman ihtiyacının karşılanmasında bankaların rolü nelerdir?

Çalışmaya katılan işletmeler kriz dönemlerinde ciddi bir sıkıntı yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Likidite sıkıntısı yaşamayan firmalar ihtiyaç durumunda öz kaynaklarına yönelmektedirler. Firmalar özellikle kriz dönemlerinde bankalardan çok acil durumlar hariç likidite talebinden kaçınmaktadırlar.

İşletmelerin finansmanı, işletmelerin öncelikli olarak dikkat etmesi gereken bir konudur. Özellikle artan kriz riskleri ile beraber bu mesele daha hayati bir konu haline gelmiştir. Bu çalışmada işletmelerin kriz ortamlarında finansman sağlamada yararlandıkları kaynaklar üzerinde durulmuştur. Piyasaların büyümesi, finansal araç çeşitlerinin artması ile son dönem de yıldızı parlayan islami bankalar bu çalışmanın ilgilendiği bir başka nokta olmuştur. Özellikle işletmelerin finansmanında bu bankalar ile kurdukları ilişki ve yine işletmelerin geleneksel bankalar ile kurdukları ilişki karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı kriz sürecinde işletmelerin finansmanında islami

ve geleneksel bankaların rollerini ortaya çıkarmak ve bunun bir mukayesesini yapmaktır. İşletmelerin finansal ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları, bu tercihlerinin sebepleri de bu çalışmanın konusu dahilindedir. İşletmelerin bu farklı iki banka türü ile kurdukları ilişki bu çalışmanın bir diğer konusudur. Son olarak işletmelerin kriz döneminde izledikleri stratejiler ve kriz süreçlerinde bankaların işletmelere sağladığı finansman ele alınmaktadır. Çalışma kapsamında 18 adet firma ile birebir görüşme yapılmıştır. Görüşmede yarı yapılandırılmış açık uçlu bir görüşme formu kullanılmıştır. Sonraki bölümde bu çalışmanın genel sonuçları araştırma soruları üzerinden tartışılmıştır.

- İşletmeler finansal ihtiyaçlarını ağırlıklı olarak bankalardan karşılamaktadır.

İşletmelerin finansman kaynaklarını sağlamada çok çeşitli enstrümanlar kullanmaktadırlar. İşletmelerin birincil yabancı finansman kaynağı bankalardır. Bunun dışında geleneksel bankalar ile çalışan firmalar banka kredisi kullanırken, islami bankalar ile çalışan firmalar murabaha yolu ile fon sağlamaktadırlar. Bunlarla birlikte kimi işletmeler leasing, faktoring, vadeli alım, aç kapa rotatif krediler gibi araçlardan da faydalanmaktadırlar. Geleneksel bankalar ile çalışan firmaların kaynak karşılamada farklı enstrümanlar kullandığı görülürken, islami banka ile çalışan firmalar sadece murabaha kullanmaktadırlar.

- Finansman tercihlerini belirleyen nedenler banka türüne göre değişmekte olup, daha çok maliyet ve inanc duyarlılığı söz konusudur.

Sadece geleneksel bankalar ile çalışan firmalar ve hem geleneksel hem de islami banka ile çalışan firmalar finansman tercihlerinde önceliğin maliyeti düşük ve vadesi uygun araçlardan yana kullanmaktadır. Öte yandan sadece islami banka ile çalışan firmalar tercihlerinin sebebini inanc olarak açıklamışlardır.

- Bankalardan sağlanan finansmanın maliyetini olumsuz etkilemektedir.

Türünden bağımsız bir şekilde bankalardan sağlanan finansmanın işletmelere maliyetleri ciddi bir ölçüdedir. Maliyetin boyutlarını banka türlerine göre ciddi bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır.

- Bankalar işletmelerin genel olarak beklentilerini karşılamaktadır.

İşletmeler genel olarak bankalar ile çalışmaktan memnun değildirlir. Bunun yanında işletmeler bankaların beklentilerini karşıladıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan sadece islami banka ile çalışan firmaların bankalarından daha memnun oldukları görülmüştür. Bunun sebebinin inançsal yakınlık olduğu düşünülmek ile birlikte konu ile ilgili daha detaylı bir çalışma yapılabilir.

Bankalardan kaynaklanan en büyük problem planlama problemidir. Ülkemizde bankacılık sektörünün vade yapısının kısa olması uzun vadeli kaynak kullanımının önündeki en büyük engeldir. Bu durum işletmelerin uzun vadeli planlama yapmasında sınırlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca özellikle islami bankaların ölçek bakımından küçük olması kriz döneminde artan finans talebini karşılamada sorunlar meydana getirmektedir. Bir diğer önemli konuda Türk Lirası ve Döviz Mevduatındaki dağılım sorununa bağlı olarak talep edilen döviz cinsine cevap verilememesidir.

- Bankalardan kullanılan kredileri başka alanlarda kullanılması banka türüne göre farklılık göstermektedir.

Bu soruyu geleneksel bankalar ile çalışan hemen hemen tüm işletmeler evet yanıtı vermiştir. İslami Bankalarda ise böyle bir durum söz konusu değildir. Bu durum son yıllarda literatürde tartışılan Asimetrik Enformasyon konusunun tam karşılığıdır. Bankalar nakit kaynak kullanımda ve işletmenin bu kullandırdığı kaynağı nerde kullandığını bilmemektedir. Bu durum banka açısından bir dezavantajdır. Zira işletme bu krediyi işletme sahiplerinin özel ihtiyaçlarında dahi kullanabilir. Oysaki İslami Bankaların finansman yönteminde doğrudan işletmenin satın alacağı mal ile ilgili olan firmaya fatura karşılığı ödeme yapılmakta ve satın alınan mal işletmenin bilançosunda yer almakta faaliyetlerinde kullanılmaktadır.

- İşletmeler kriz yönetme mekanizmalarının olduğunu düşünmektedir.

Görüşme yapılan işletmeler genellikle kendilerinin krize hazır olduklarını düşünmektedirler. Firmalar

genellikle öz kaynaklarına güvenmektedirler. Bunun yanında kredi vadesini uzatma, atıl fonları kullanma ve stok eritmesi işletmelerin kullandığı diğer mekanizmalardır.

- Kriz dönemlerinde banka ve işletme arasındaki ilişkiler banka türüne göre farklılık göstermektedir.

İşletmeler kriz dönemlerinde banka türünden bağımsız olarak ilişkilerinde bir değişikliğe gitmediklerini belirtmişlerdir. Geleneksel bankacılık ile çalışan işletmelerde çoğunlukla kriz dönemlerinde geleneksel bankaların kredi geri çağırma faizlerde ani artış gibi durumlarla sıkça karşılaştıkları ve bu nedenle gerek kendileriyle çalışan gerekse piyasada faaliyet gösteren bir çok işletmenin krizi atlattığını ifade etmişlerdir. İslami bankalarda ise bu durum gözlenmemektedir. Sadece zaman zaman yeni kullanılacak kredilerde fon kullanım oranlarında artışa gidildiği ifade edilmiştir.

- Kriz dönemlerinde finansman ihtiyacının karşılanmasında bankaların rolü düşüktür.

İşletmeler kriz dönemlerinde bankalardan (hem islami hem de geleneksel), uzak durmayı tercih etmektedirler. Likit ihtiyaçlarını kendi öz kaynaklarından karşılama yoluna gitmektedirler. Zorunlu olmadıkça bankalardan kredi yada murabaha kullanmamaktadırlar. Bunun temel sebebi kriz dönemin kırılğan yapısı, geleceği ön görememe ve maliyetlerin artması olarak ortaya çıkmıştır.

Araştırmada ortaya çıkan bir diğer önemli husus da Geleneksel bankalar ile çalışan işletmelerin kriz dönemlerinde yüksek maliyetle de olsa likidite sağlayabilmesine rağmen sadece islami bankalar ile işletmelerin böyle bir şansı bulunmamaktadır. Bu durum islami banka ile çalışan işletmeleri ihtiyatlı olmaya itmiştir ve mülakat yaptığımız hemen hemen tüm islami banka ile çalışan işletmeler likit kalmaya diğer işletmelere göre daha fazla önem vermektedir. Bu durum işletmeleri likidite konusunda ihtiyatlı kılmıştır.

Müşahade edilen bir diğer önemli husus islami bankalar ile çalışan işletmelerin krizden büyüyecek veya büyüklüğünü muhafaza ederek çıkmasına rağmen geleneksel bankalar ile çalışan işletmelerin küçülerek çıkıyor olmasıdır.

Tartışma ve Öneriler: Bu çalışma genele ilişkin bir fikir vermektedir.

Bu çalışma finansman meselesinin bir muhatabı ile yapılmıştır. Bir başka deyiş ile sadece finansman ihtiyacı karşılanan firmalar ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ikinci eksikliği Finansmanın diğer muhatabı olan bankaların görüşlerinin bu çalışmada olmamasından kaynaklanmaktadır. Çalışmanın bir sınırlılığı çalışmanın sektörel ayırım yapmamasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın bu sınırlılıkları yeni araştırma olanakları yaratmaktadır. Bunlardan ilki bu çalışma niceliksek olarak tekrar edilip araştırma sonuçlarının genelliği artırılabilir. Yine benzer bir çalışma sektörel ayırım yapılarak tekrarlanabilir. Böylelikle sektörel farklılıklar daha iyi anlaşılacaktır. Son olarak benzer bir çalışma bankalar perspektifinden de yapılabilir. Böylelikle resmin tamamı ortaya çıkacaktır.

Sonuç

Finansal krizler genel bir sorun olarak dünya ekonomisinde sürekli dalgalanmalara yol açmakta ve özellikle mikro bazda işletmeleri ciddi anlamda etkilenmektedir. Bu çalışmamızda özellikle kriz dönemlerinde işletmelerin birincil finansman kaynağı olan bankaların işletme finansmanı üzerindeki etkileri faizle işlem yapan geleneksel bankalar ve faizsiz işlem yapan islami bankalar bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın islami bankadaki kısıta bağlı olarak bir takım sınırlılıkları olsa da bu konuda yapılan çalışmaların az olması ve yeni bir bakış açısı getirmesi açısından önemli bir çalışma olarak görülmektedir.

Krizlere genel olarak bakıldığında para krizi, bankacılık krizleri, dış borç krizleri ve sistemik krizler olarak dört bölümde incelenmiştir. Her ne kadar bu ayırım yapılsa da aslında bunların hepsi iç içe geçmiş krizler olarak görülmektedir.

Teorik olarak krizleri incelediğimizde klasik ve neo klasik yaklaşımın krizleri devletin müdahalesi sonucu oluşan bir gerçeklik olarak görmekte krizin mantıken olanaksız olduğunu öne sürmektedir. Krizin ancak rastlantısal olarak ortaya çıktığını iddia etmektedir. Buna karşın Keynes ekonominin iç-

sel olarak stabil olmadığını ani şok ve krizlere açık olduğunu iddia etmektedir. Hükümetlerin stabilizasyon politikaları uygulayarak ekonomiyi etkin bir şekilde yönetebileceğini iddia etmektedir. Özellikle 2007-2008 finansal krizleri bu iki ana akımın krizleri açıklamada yetersiz kaldığını göstermiştir.

Minsky'in yaklaşımına baktığımızda farklı bir görüş oluştuğunu görmekteyiz. Bu görüşe göre kapitalist sistem müdahale edilsin yada edilmesin kırılgan bir yapıya sahiptir. Bu nedenle de istikrarsızlığa sebep olur. Bunun engellenmesi mümkün değildir. Ancak müdahale ve düzenlemeler ile belirli bir bant aralığında seyredebilir.

Krizlere bir diğer açıdan bakan Hayek ve Avusturya ekolü, krizlerden merkez bankalarını sorumlu tutmaktadır ve faiz ile yakın ilişki kurmaktadır.

Tüm bu yaklaşımların ötesinde en güncel diye ifade edebileceğimiz yaklaşım Akerlof ve Schiller yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda insan doğasında olan istikrarsızlıktan bahsedilmekte ve hayvansal güdülerin Keynes'in genel teorisinin merkezine kaymaktadır ve politika üretilirken bu kavramlardan yararlanılması gerektiğini öne sürmektedir.

Bu teorik yaklaşımlar krizi açıklamaya ve müdahaleye yönelik ekonomi literatürünün gelişimini göstermektedir. Sonuçta bu yaklaşımlara rağmen krizlerin önlenmesine ilişkin köklü bir çözüm üretilmediği gözlemlenmektedir.

Krizlerin etkisi globalleşmeye bağlı olarak daha yaygın ve daha şiddetli hissedilmektedir. Ülkemizde en etkin hissedilen krizler 1994-2001 ve 2008 krizleri olmuştur. Bunlardan 1994-2001 krizleri köklü değişikliklere sebep olurken 2008 krizi nispeten daha hafif atlatılmıştır.

Krizlerde en önemli etken ve etkilenen olarak bankalar önemli bir paya sahiptir. Son 200 yılda etkin olarak ekonomide yer alan bankalar tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesi ve ekonominin büyümesi anlamında önemli görevler üstlenmektedir. Çeşitli tekniklerle finansal hizmetler veren bankaların temel gelir kaynağı şüphesiz faizlerdir. Ancak son 30 yıl içerisinde gelişen ve bankacılık sektörünün gerçekleştirdiği faaliyetleri faizsiz olarak yerine

getiren ve ülkemizde islami banka olarak faaliyet gösteren finansal kuruluşlarında ekonomide yer aldığını görmekteyiz. Her ne kadar çok düşük paya sahip olsalar da mikro bazda işletmeler üzerindeki etkileri görülebilmektedir. Mevduat kabulünden kredi tahsisine ve teminat mektubu kullandırımına kadar hemen hemen tüm ürünlerin yer aldığı bu kuruluşlar temelde faiz uygulamamasını baz alan çeşitli farklılıklara sahiptir.

Kriz dönemlerinde her iki bankacılık uygulamasının da etkilendiği tartışılmaz bir gerçektir. Ancak tartışılması gereken en önemli husus bu etkinin finansal işletmelere nasıl yansındığıdır.

Finansal işletmelerin finansmanında bankaların rolü çok büyüktür. Literatürde yapılan çalışmalarda bankalar birincil finansman kaynağıdır. İşletmeler değerlerini arttırmak ve geliri yükseltmek için banka finansmanına başvururlar.

Kriz sürecinde işletmelerin daha muhafazakar davrandıkları özellikle yönetim kararlarının merkezileştirilmesi, hızlı karar alma, güven sorunu, maliyetler gibi konularda daha özenli davrandıkları görülmektedir. Likiditeye dönük yaşanan sıkıntıları bertaraf edebilmek için finansal anlamda çeşitli tedbirler almaktadırlar. Her işletme kriz dönemlerinde tedbirler almaya ve krizi atlattırma çalışmaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler kapsamında çalışmamızda farklı bir uygulama olan islami bankalarının işletme finansmanı ile ilgili olarak krizlerde nasıl bir etki yarattığını gözlemlemeye çalışılmıştır.

Mülakat yöntemi ile 6’sı islami bankası, 6’sı geleneksel banka, 6’sı hem islami bankası hem de geleneksel banka ile kredi ilişkisinde olan 18 işletme ile görüşülmüş ve yukarıda anlatılan teorik çerçevede işletmelerin etkilenme durumunu anlamak için oluşturulan bir soru setiyle durum analiz edilmiştir.

Özellikle istatistik sınırları çerçevesinde örnek olarak alınan işletmelerin benzer özellikte olmasına dikkat edilmiş ve bu anlamda bir genellemeye varılabilmektedir.

Yapılan uygulama sonucunda;

Kriz dönemlerinde islami bankalar ile çalışan işlet-

melerin geleneksel bankalar ile çalışan işletmelere göre daha avantajlı oldukları müşahade edilmiştir.

Bu sonuca ulaşılmasını sağlayan faktörler aşağıda sıralanmıştır.

İslami Bankalarının çalışma sistemi gereği kullanılmış olan kredilerin oranlarında herhangi bir değişiklik yapamaması buna karşın geleneksel bankalarda özellikle bazı kredi türlerinde serbestçe oran artışı yapabilmeleri,

Kriz dönemlerinde Geleneksel Bankaların İslami Bankalara göre faiz riski taşımalarına bağlı olarak kredileri daha hızlı bir şekilde geri çağırıyor olması veya aşırı faiz talep etmeleri,

İslami Banka ile çalışan işletmelerin kullanmış oldukları kredileri nerede kullandıklarının biliniyor olması bir başka değişle Asimetrik Enformasyonun bulunmaması buna karşın Geleneksel Bankalar ile çalışan işletmelerin kullandıkları kredileri farklı kanallarda değerlendiriyor olabilmeleri,

İslami Banka ile çalışan işletmelerin, likidite konusunda geleneksel bankalar ile çalışan işletmelere göre daha duyarlı olmaları ve ağırlıklı olarak likit kalmayı tercih etmeleridir.

Kaynaklar

Akerlof, George A., Robert J. Schiller, 2009a. *Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy, and Why it Matters for Global Capitalism*. Princeton, N.J.: Princeton University Press

CLAESSENS, Stijn, Simeon DJANKOV ve Leora KLAPPER(2003), “Resolution of corporate distress in East Asia”, *Journal of Empirical Finance*, Vol.10,100-216.

Delice, Güven (2003), “FinansalKrizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, *Erciyes Üniversitesi Y.Y. B.F. Dergisi*, Sayı 20, Ocak- Haziran, ss. 57- 81.

Keynes, J. Maynard (1936). *The General Theory Of Employment, Interest and Money*. Chapter 12: The State of Long-Term Expectation

Kibritçioęlu,A. (2001). *Türkiye’de Ekonomik Krizler Ve Hükümetler*. Yeni Türkiye Dergisi, Cilt 1, Sayı 41, S. 174-182.

Minsky, Hyman P. (1982). Can it happen again? Armonk, NY: ME Sharpe.

Mishkin S. Frederic., (2001). "The economics of money, banking and financial markets", 6th Ed. Addison Wesley, US.

Mishkin S. Frederic., (2007). "The economics of money, banking and financial markets", Alternate Edition

Sachs, J.D. (1998). Alternative Approaches To Financial Crises in Emerging Markets. Capital Flows And Financial Crises (Ed.), Miles Kahler, New York: Cornell University Press, 243-262.

Snowdon, Brain, Howard R. Vane (2005). Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State. London: Edward Elgar.

Yılmaz, Ö., Kızıltan, A., Kaya, V. (2005). İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri. Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 24, S. 77-96.

